

Az Országos Széchényi Könyvtár központi szolgáltatásainak szerepe és jelentősége a szakkönyvtárak tevékenységében

KOVÁTS ZOLTÁN

1982 elején felkérést kaptam az Országos Széchényi Könyvtártól, hogy mondjam el véleményemet arra vonatkozóan, hogy az ún. központi szolgáltatások miként segíthetnék leghatékonyabban a hazai szakkönyvtárak tevékenységét. Az alábbiakban vázolt javaslatokat az OSZK erre illetékes munkatársainak segítségével alakítottam ki.

A javaslat rögzítése előtt szükségesnek tartom három alapvető fogalom pontosabb meghatározását. Mégpedig

- a szakkönyvtárét;
- az országos szolgáltatások;
- a központi szolgáltatások

fogalmának körülírását a tanulmányra korlátozott érvénnyel.

Szakkönyvtárnak az olyan vállalati, kutatóintézeti, akadémiai vagy egyetemi könyvtárat tekintem, amely a legmagasabb szintű tudományos és műszaki információk terjesztését tekinti feladatának. Nem tekinthető szakkönyvtárnak az olyan könyvtár, amely középszintű ismeretterjesztő tevékenységet folytat, vagy az olyan vállalati, pl. szakszervezeti könyvtár, amely a szakmunkás szint információ-ellátásával foglalkozik.

Országos szolgáltatásnak azokat a szolgáltatásokat tekintem, amelyeket valamely országos jellegű tudományági szakkönyvtár a szakterületén működő egyéb helyi könyvtárak, kutatóintézeti és vállalati könyvtárak számára teljesít megfelelő térítés ellenében. Igénybevevőinek köre tehát az egész országra kiterjed, ezért tekinthető országos szolgáltatásnak. Korlátozza viszont felhasználóinak körét a szakterület.

A *központi szolgáltatások* éppen abban különböznek az előbb meghatározott országos szolgáltatásoktól, hogy igénybevevőik között különféle tudományágak szakkönyvtárai és azok olvasói egyaránt megtalálhatók. A központi szolgáltatásokat továbbá nemcsak a különböző szakterületekre specializálódott szakkönyvtárak, hanem a közművelődési és minden egyéb könyvtár is igénybe veszi. Csak példaként idézem a legfontosabbakat: a központi katalógusokat és a *Magyar Nemzeti Bibliográfiát*, valamint az arra épített szolgáltatásokat.

Ezek után megkísérlem közelítő pontossággal megfogalmazni, azt, hogy mit várnak a szakkönyvtárak az Országos Széchényi Könyvtár központi szolgáltatásaitól. Röviden: az *egyetemes hozzáférhetőség és ennek logikus feltételeként az egyetemes számbavétel biztosítását*. Az egyetemes hozzáférést legközvetlenebbül a könyvtárközi kölcsönzés segíti elő. Ezen a területen az elmúlt években igen alapvető, nagyjelentőségű pozitív változások következtek be. A részbeni decentralizáció igen rugalmassá tette a szolgáltatást. Erről a későbbiekben részletesen is kívánok szólni.

Bizonyos átmenetet jelent az egyetemes hozzáférhetőség és az egyetemes számbavétel között a központi katalógusok és lelőhelyjegyzékek használatának lehetősége és az ezek alapján nyújtott szolgáltatások. A telexen vagy telefonon kapott lelőhelyadat nagymértékben meggyorsította a könyvtárközi kölcsönzések átfutási idejét a régi, hagyományos módszerhez képest amikor a kéréslapok körözése hónapokig is eltartott. Ezzel szemben a lelőhely birtokában közvetlenül a célkönyvtárhoz küldött kéréslap kb. negyedére, ötödére csökkenti a várakozási időt. A szolgáltatás gyorsasága különösen az információigényes műszaki területeken fontos.

Az egyetemes számbavétel, mint az egyetemes hozzáférés logikai előfeltétele úgy értelmezendő, hogy ennek segítségével kívánja a felhasználó akár az információt közvetítő szakkönyvtár, akár annak valamely olvasója az információk minél nagyobb halmazát — azok között főleg a szabad szemmel olvasható adathordozón megjelenő információk halmazát — áttekinteni abból a célból, hogy belőle a hasznosnak feltételezetteket kiválogathassa.

Az egyetemes számbavétel termékei lényegében információvisszakeresést biztosító eszközök. Az Országos Széchényi Könyvtár tevékenysége szempontjából ezen a területen elsősorban a hazai könyvtermés számbavétele, a *Magyar Nemzeti Bibliográfia* szerkesztése a legfontosabb. A hazai egyéb dokumentumtípusok, mind pedig a nem magyar eredetű könyvek és egyéb információhordozók számbavételére más eszközöket kell a felhasználóknak, illetve az információközvetítő intézményeknek igénybe venniük.

Ezen a ponton kell tovább differenciálnunk a számbavétel fogalmát. Beleértem ugyanis egyrészt a dokumentumok, publikációk nyilvántartásba vételét (hagyományos kifejezéssel: feldolgozását), és a nagyobb mélységű feldolgozást, a dokumentációs tevékenységet valamint az ezek alapján létrejött katalógusok, referálólapok, KWIC-indexek és egyéb (információvisszakereső) eszközök használatát, vagyis az *információvisszakeresés* műveletét is. A felhasználót — legyen az maga az olvasó, vagy a munkáját megkönnyíteni szándékozó információt közvetítő tájékoztató intézmény — elsősorban az információkeresés gyors és könnyű módja vonzza és érdekli. Az információvisszakeresés viszont általában annál könnyebb, minél több munkát fektetett bele a segédeszköz előállításába az információt feldolgozó könyvtáros.

A *Magyar Nemzeti Bibliográfia* gépesítésére fordított erőfeszítéseket tehát a szakkönyvtárak csak abból a szempontból tudják értékelni, amennyiben elősegíti számukra a világirodalmi termés, a szakmai információhalmaz áttekintését. Érdekes tehát megvizsgálni azt, hogy mekkora hányadát teszi ki az áttekintendő információhalmaznak a *Magyar Nemzeti*

Bibliográfiában feldolgozott anyag. Ehhez természetesen a saját szakterületemből, a kémiából tudok számszerű adatot közölni. Egyik felmérésünkben — a hetvenes évek elején — azt tapasztaltuk, mintegy három- és félezer bibliográfiai adat feldolgozásából, hogy a kémiai információ-igényeknek gyakorlatilag pontosan kétharmad része, 65,6%-a a folyóirat-közleményekben fordul elő. A következő leggyakrabban használt dokumentumtípus a szabadalom és szabvány, amely az összes információk 22,8%-át, a kutatási jelentések 3,3%-át, a disszertációk 1,4%-át és a könyvek mindössze 1,1%-át alkotják a kémiai kutató-fejlesztő munkához szükséges információkat hordozó dokumentumtípusoknak.

Nem állítom, hogy a dokumentumtípusok aránya mindegyik szakterületen ugyanaz. Elképzelhető, sőt biztos, hogy a társadalomtudományok területén a könyvek jelentősége az előbbieknél lényegesen magasabb. Nem tagadható viszont, hogy mindenütt fennáll az igénye a könyveken kívül a nem könyvjellegű információhordozók áttekintésének és felhasználásának is. A „*Magyar Nemzeti Bibliográfia Könyvek Bibliográfiája*” tehát semmiképpen sem képes egymaga biztosítani az egyetemes hozzáférésnek az egyetemes számbavételtől várt feltételeit.

Lássuk az egyéb dokumentumtípusok számbavétele terén a szervezett központi szolgáltatásokat. A hazai kiadású folyóiratcikkek számbavétele terén végzett OSZK munka nem tekinthető központi szolgáltatásnak, tekintettel arra, hogy a *Magyar Nemzeti Bibliográfia. Időszaki Kiadványok Repertórium*a nem valamennyi magyar folyóirat számbavételével készül, hanem csak a társadalomtudományi tárgyuak tartoznak a Széchenyi Könyvtár hatáskörébe. A műszaki területen megjelenő folyóiratokat pl. az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár dolgozza fel és jelenti meg *Műszaki Lapszemle* címen. Ezek szerint, a bevezetőben leszögezett nomenklatúra alapján a hazai folyóiratirodalom számbavételét nem központi, hanem országos szolgáltatásnak kell tekinteni.

Ennek ellenére a munkamegosztás igen célszerű és nem kárhóztatandó. Sokkal inkább kívánatos volna a területen burjánzó párhuzamosság megszüntetése. A műszaki területen ugyanis háromszoros párhuzamosság ismerhető fel hazánkban a közleménymélységben történő folyóiratfeltárás, dokumentáció területén. A vállalatokat, kutatóintézeteket kiszolgáló szakkönyvtárak igényesebb szakmai munkára törekvő része általában megszervezi az előfizetett 30–50, esetleg 100 folyóirat figyelését és a könyvtárat fenntartó intézmény profiljába való közleményekről kivonatokat készít, azokat házi referáló folyóiratként publikálja is. Megismétlődik ez a dokumentációs tevékenység az azonos minisztréumokhoz tartozó intézmények szakkönyvtárainál általában szélesebb folyóirat választékkal rendelkező ún. ágazati információs központoknál, amelyek — tudomásom szerint — egyetlen esetben sem foglalkoznak azzal, hogy összesítsék a szakmai felügyeletük alá tartozó intézményeknél készült dokumentációs kiadványok anyagát, hanem megismétlik gyakorlatilag ugyanazoknak a folyóiratoknak feldolgozását, dokumentálását, és adják ki a terméket ágazati referáló folyóiratként. Harmadszor ismétlődik ez a folyamat — most már az ágazatok fölötti, országos szinten — az Országos Műszaki Információs Központban, amely nem néhány, hanem néhány ezer folyóirat újra feldolgozását

végzi el és publikálja tudományágak szerint bontva a *Műszaki Lapszemlék* sorozatában. A magyar természettudományos és műszaki kutatások eredményét elkülönítve — a külföld számára — több idegen nyelven is közreadja az Országos Műszaki Információs Központ.

A külföldi folyóiratok tartalmától elkülönített magyar anyagot a műszaki tudományos területen magyarul semmiféle kiadvány nem foglalja össze. A társadalomtudományok területén megjelenő magyar folyóirat-közleményeket az Országos Széchényi Könyvtár dolgozza fel és jelenteti meg *Magyar Nemzeti Bibliográfia. Időszaki Kiadványok Repertórium*a címmel.

Ha tehát a felhasználó a nem könyvjellegű kiadványok áttekintésére keres megfelelő segédeszközt, akkor az eddigiek alapján az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár kiadványai biztosítják a legszélesebb körű kitekintést. Előnye ezeknek a kiadványoknak, hogy magyar nyelvű kivonatait közli a fontosabb külföldi folyóirat-közleményeknek. Az előnyöket sajnos hiányosságok is terhelik. Ezek egyike a kivonatok szakmai színvonalának gyengesége, második az átfutási idők nem kielégítő rövidsége, harmadik pedig a dokumentumbázis megengedhetetlen hiányossága, ha fenntartjuk a teljes számbavétel, az információk minél nagyobb halmazának áttekintésére vonatkozó igényünket.

Itt ismét a kémia területéről veszem a példát. Amikor a kémia szakterületének nemzetközi szintű referáló lapja, a *Chemical Abstracts* 14—15 ezer tudományos szintű szakfolyóirat közleményeinek referátumát közli ugyanakkor a hazai országos szintű dokumentációs tevékenységgel legfeljebb 1000—1500 kémiai profilú folyóirat áttekintése biztosítható.

A hazai dokumentációs tevékenység reménytelenségét jellemezhetjük azzal is, ha figyelembe vesszük a nemzetközi szervezetben dokumentációs tevékenységet folytató szakemberek számát és összehasonlítjuk azt a lehetséges magyar felhasználók létszámával. A *Chemical Abstracts* évi félmillió referátumát ui. közel 4000 docensi, professzori szintű szakember készíti, ugyanakkor Magyarországon a diplomás vegyészek száma nem sokkal haladja meg a hatezretet. (Ez a szám a Magyar Kémikusok Egyesületének az 1970-es évek elején közölt adata.) Mindezeket a körülményeket figyelembe véve arra a következtetésre kell jutnunk, hogy a legdrasztikusabban fel kellene számolnunk a hazai párhuzamos dokumentációs tevékenységet és a szakkönyvtáraknak a bibliográfiai számbavétel iránt támasztott igényeit, vagyis a szakmai világirodalom áttekintését a szakterületi munkamegosztásban működő nemzetközi dokumentációs intézmények kiadványaira kell alapítani. A hazai dokumentációs tevékenységet a hazai kiadványok feldolgozására kell összpontosítani, és ennek termékét kétoldalú szerződésekben biztosított módon a nemzetközi szervezetek részére átadni.

Az előbbi körülmények figyelembevételével természetesen teljesen át kell értékelni a *Magyar Nemzeti Bibliográfia* gépesítésének tíz-tizenöt év előtt megszületett koncepcióját. Ez a koncepció lehet, hogy írásban, egységes formában soha sehol meg nem jelent, de a könyvtáros közvélemény alapján és a hatvanas évek végén megjelent hazai könyvtáros szakirodalomból kielégítő biztonsággal és elég részletesen kielemezhető az, hogy mit

vártak el a hazai könyvtárak az Országos Széchényi Könyvtár központi szolgáltatásaitól, főleg a Magyar nemzeti bibliográfia gépesítésétől.

Ennek a korszaknak az irodalmában több közlemény hangsúlyozottan kiemelte, hogy a Magyar nemzeti bibliográfia gépesítésének csak akkor van értelme, a ráfordított hatalmas szellemi és anyagi munka csak akkor térül meg, hogyha csatlakozhat az IFLA által kezdeményezett Nemzetközi MARC Hálózathoz. Vagyis a gépi adathordozón átadott *Magyar Nemzeti Bibliográfia* megfelelő számú példánya ellenében cserébe megkapja a MARC Hálózat-hoz csatlakozott többi államok nemzeti bibliográfiájának azonos formátumú, géppel olvasható adattárát. A hatvanas évek második felének a gépi adatfeldolgozás terén elért eredményei azzal a reménnyel biztattak, hogy belátható időn belül lehetéssé válik a világ valamennyi jelentősebb könyvkiadással rendelkező országa nemzeti bibliográfiájának közös formátumban való hozzáférhetősége. Ez az egyetemes számbavétellel azonos értékű lehetőség biztosította volna a különböző profilú szakkönyvtárak gyűjtőköréhez tartozó művek folyamatos kiválasztását a MARC szalagokra alapított SDI jellegű központi szolgáltatások révén.

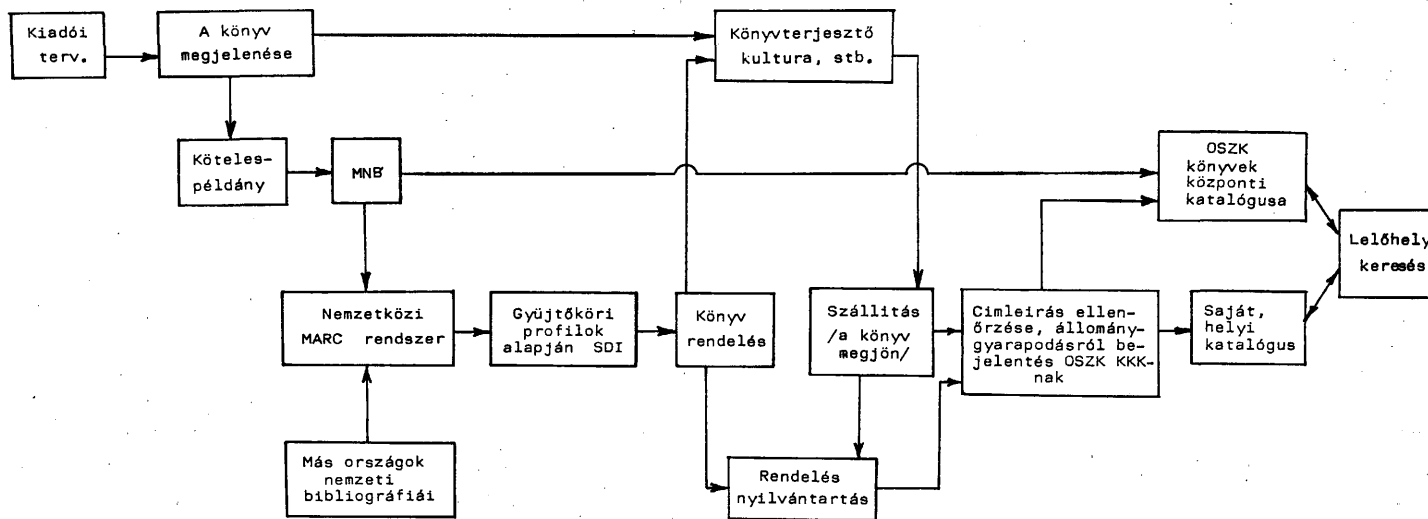
A korszerű szolgáltatások iránt érdeklődő szakkönyvtárak a MARC-szalagokra alapított központi szolgáltatásoktól remélték elsősorban a könyvbeszerzés hézagtalanságának biztosítását, olyan gépi outputként előállított előszerzeményezési jegyzékeket, amelyek már a könyvek megrendelésének időszakában a szakkönyvtár rendelkezésére állnak, és fölöslegessé teszik a rendelési lapok kitöltéséhez szükséges adatok különféle szórólapok, árjegyzékek, prospektusok és egyéb kiadványokból való összegyűjtését. Másodsorban ugyanez a MARC-szalagról vett címléírás könnyítené meg a szakkönyvtárak feldolgozó részlegeinek tevékenységét, amennyiben felhasználható lenne a helyi katalógusok kiépítésében. Harmadszor a megrendelés alapján beérkezett művek visszajelentése alapján az Országos Széchényi Könyvtár közvetlen hozzáférésű gépi adathordozóra felépíthetné az ország szakkönyvtárainak központi katalógusát. Ez egyben a lelőhely megállapítására is alkalmas volna, és ilyen módon meggyorsítaná a könyvtárközi együttműködést, elsősorban a kölcsönzést és a reprográfiai szolgáltatást.

Ezt a tíz év előtti koncepciót az 1. sz. folyamatábra foglalja össze.

Nem kívánom részletesebben ismertetni a nem könyvjellegű dokumentumok számítógéppel segített áttekintését és gyakorlatilag egyetemes rendelkezésre bocsátásának módszereit. Ez szakterületek szerinti munkamegosztásban egyre több tudományterületen valósul meg. Közismert, hogy a hetvenes évek elején a kémiai szakterületen indult meg ez a folyamat, folytatódott a bányászat-kohászat, majd pedig a mezőgazdaság és az élelmiszeripar területén. Feltehetőleg a közeljövőben más tudományterületeken is megvalósul.

Ki kell jelenteni tehát a fentiek alapján, hogy a *Magyar Nemzeti Bibliográfia* gépesítésének tíz év előtti koncepciója elavult. A *Magyar Nemzeti Bibliográfia* a gépesített formájában sem épült bele a Nemzetközi MARC Hálózatba. De ha beépült volna és cserébe megkapnánk a Nemzetközi MARC Hálózat-hoz tartozó valamennyi ország gépi adathordozón rögzített nemzeti bibliográfiáját, ezeknek segítségével sem lenne megvalósítható a tíz-tizenöt évvel ezelőtt megfogalmazott cél:

1. sz. folyamatábra

- a világ teljes könyvtermésének áttekintése és hézagtelen előszerzeményezési jegyzékek összeállítás;
- a MARC szalagokra épített címléírások felhasználása a helyi katalógusok kiépítésében;
- a beszerzett könyvekről szóló bejelentések alapján kiépített országos központi katalógus.

A 2. sz. folyamatábrán olyan rendszer szervezetét és működését próbáltam felvázolni, amely feltételezi, hogy már a megrendelések időpontjában rendelkezésre áll a szakkönyvtáraknak egy olyan géppel olvasható adattár, amely mentesíti a prospektusok és szórólapok átnézésétől és az egyetemes számbavétel eredményeképpen egyetlen feltáró eszköz segítségével teszi lehetővé a teljes gyűjtőkori kötelezettséget feltüntető előszerzeményezési jegyzék használatát.

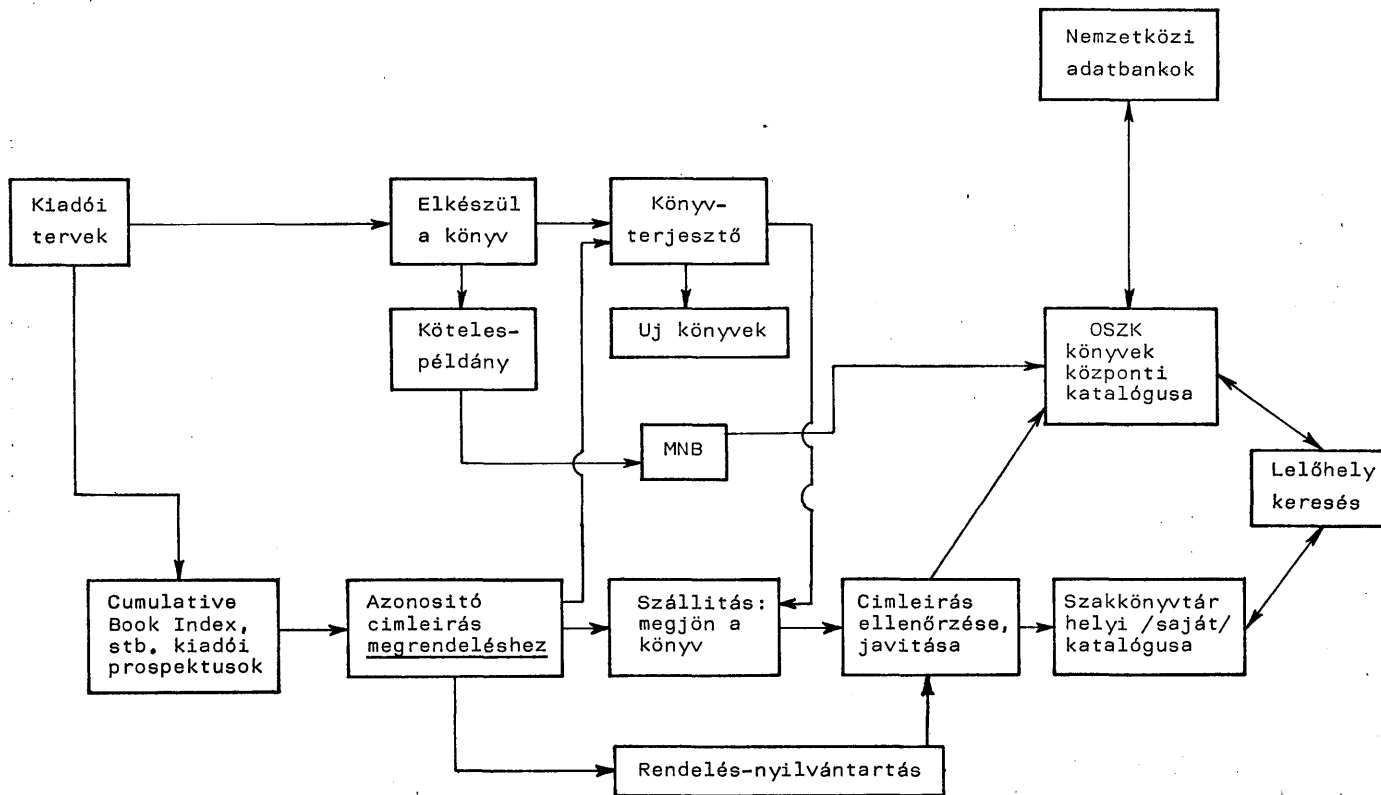
Előszerzeményezésre is alkalmas nemzetközi adattár létezik. A British Library BLAISE adatbázisa az angol és amerikai CIP rekordokat tartalmazza, de tartalmazhatná a magyar könyvkiadók imprimatúráiról készülő rövid rekordokat a *Magyar Nemzeti Bibliográfia* is. Meg kellene győzni ugyanis a kiadókat arról, hogy milyen előnyök származnak számukra abból, ha legnagyobb vásárlóik, a könyvtárak idejében értesülnének a tervbe vett művek megjelenéséről és már a megjelenés pillanatában rendelkeznének azok pontos leírásával.

Mivel a Nemzeti Könyvtár munkastílusában eddig a hatósági tevékenység volt a domináló — ami a kötelespéldányok begyűjtésével kapcsolatban volt leginkább érezhető —, nehezen feltételezhető, hogy fel tudja ismerni a központi szolgáltatások és a kiadók közös érdekeit, és ezt kellőképpen vonzóvá tudja tenni, illetve rá tudja venni adminisztratív intézkedés nélkül a kiadóállalatokat a cél érdekében való együttműködésre. Amennyiben pedig egy-két éven belül nem valósítható meg az előszerzeményezésre is felhasználható, egyetemes áttekintést biztosító gépi adattár, akkor fel kell építenünk a központi szolgáltatások szervezetének és működésének egy harmadik alternatíváját.

Ez a harmadik változat abból indul ki, hogy nincs olyan központi szolgáltatás amely géppel olvasható adattár segítségével könnyíti meg a szakkönyvtáraknak a világirodalom megjelenés előtti számbavételét, áttekintését és az abból történő megrendeléseket, hanem a jelenleg is gyakorolt módon: nyomtatott információhordozókról, kiadói prospektusokból, ill. kumulált könyvindexekből merítik a megrendeléshez szükséges azonosító adatokat, állítják elő az első, sok esetben hiányos, vagy helytelen adatokat tartalmazó előzetes címléírást a szakkönyvtárak. A rendszer még sem marad meg a mai manuális módszerek mellett, hanem lehetővé teszi a korszerű módszerek iránt érdeklődő szakkönyvtárak számára saját nyilvántartásaik, katalógusuk és egyéb könyvtári munkafolyamataik gépesítését. Ugyancsak biztosítja a szakkönyvtárak beszerzéseiről történő bejelentések alapján az Országos Széchényi Könyvtár Könyvek Központi Katalógusának és kiépítendő lelőhelyjegyzékének megszervezését.

A nem könyvjellegű kiadványok számbavételét jelenleg csak szakterületenként lehet megbízhatóan biztosítani. A nemzetközi dokumentációs

3. sz. folyamatábra

intézmények ugyanis szakmák szerinti munkamegosztásban állítják elő azokat az információ-visszakereső eszközöket, amelyek használatára Magyarország is fel lehet építeni egy-egy tudományterület művelőinek információ-ellátását a szakterületi kooperációs központok tevékenységére és országos szolgáltatásaira építve.

A könyvek, monográfiák számbavételének gépesítésére és a szakkönyvtárak egyéb tevékenységének gépesítésére természetesen bizonyos műszaki feltételek teljesülése is szükséges. Ezek azonban viszonylag egyszerű és aránylag olcsó követelmények. Egyik alapvető követelmény a szakkönyvtáraknál üzembe helyezendő terminál, amelynek beszerzési költsége közelítőleg 120 000,— Ft, és a székesfehérvári VIDEOTON-nál beszerezhető. Második feltétele az adatátviteli rendszer, amelynek kiépítését a Magyar Posta heteken, legfeljebb hónapokon belül befejezi: a japán NEDICS rendszer, amelynek bérleti költsége havonta 5—10 000,—Ft körüli nagyságrendben mozog.

A terminálokról érkező adatokat természetesen egy központi adattárba kell gyűjteni, amelynek méretezése a rendszer szempontjából ugyancsak lényeges. (Tudomásom szerint 15 mbytes diszken kétszáz ezer bibliográfiai rekord adatai helyezhetőek el. Mivel az OSZK Könyvek Központi Katalógusához az új külföldi könyvekre vonatkozó bejelentések száma évente nem haladja meg az ötvenezret a 15 mbytes közvetlen hozzáférésű memória kb. három évre elegendő kapacitást jelent.) A központi szolgáltatások hármas számú változatának kiépítése esetén gondolni kell arra is, hogy a központi katalógus anyagát tároló és kezelő gépegységének meg legyen az online kapcsolata valamely nagy európai adatbankhoz, amelynek állományából azoknak a kiadványoknak a címeírását is le tudja hívni, amelyek a hazai adatbankban még nem találhatók, de amely iránt esetleg valamely tagkönyvtár megrendelés céljából érdeklődik. Azonos árajánlatok esetén a semleges országok adatbankjait kell előnyben részesíteni. Ilyennek tekinthető a svájci telephelyű DATASTAR rendszer.

Az eddigiekben részletezett javaslat elsősorban az egyetemes számbavétel szervezési és műszaki feltételeivel foglalkozott, kifejezetten abból a szempontból vizsgálva a kérdést, hogy hogyan egészíthetnék ki az Országos Széchényi Könyvtárban szervezendő központi szolgáltatások, ezen belül a gépesített *Magyar Nemzeti Bibliográfia* az országos jellegű szolgáltatásokat.

A szakkönyvtárak elsőrendű közvetlen igényeként jelentkező egyetemes hozzáférhetőség biztosítására az Országos Széchényi Könyvtár könyvtárközi kölcsönzési rendszerének közelmúltban bekövetkezett átszervezése alapvetően pozitív változásokat hozott létre. Ezeket az intézkedéseket elsősorban a decentralizálás jellemzi. A régebbi mechanizmus szerint ugyanis valamennyi külföldre küldendő kölcsönzéskérelem csak az Országos Széchényi Könyvtár közvetítésével futhatott ki. A külföldi könyvtárak csak a Nemzeti Könyvtár által vállalt garancia esetén teljesítették a kölcsönzési kéréseket. Ez a helyzet az utóbbi időben különösen a műszaki egyetemi könyvtárak között létrejött közvetlen nemzetközi kapcsolatok következtében megváltozott. Számos hazai szakkönyvtár személyi kapcsolatok révén el tudta érni, hogy a Nemzeti Könyvtár közvetítése nélkül is kapott reprográfiát, illetve kölcsönkönyvet külföldi szakmai partnereitől.

Az Országos Széchényi Könyvtár ennek a periódusnak a kezdetén arra való hivatkozással ragaszkodott a nemzetközi kapcsolatok közvetítésének fenntartásához, hogy e nélkül nem tudja fenntartani a nemzetközi kapcsolatok egyébként szükséges áttekintését és ellenőrzését. Rövidesen kiderült azonban, hogy a közvetlen nemzetközi cserekapcsolatokra csak a legnagyobb forgalmat lebonyolító néhány hazai nagykönyvtár tart igényt, a többiek változatlanul fenn kívánják tartani az Országos Széchényi Könyvtár közvetítő szerepét a nemzetközi kapcsolatok használatában. Kiderült az is, hogy az önálló külföldi kölcsönzést folytató szakkönyvtárak tevékenysége az erről vezetett nyilvántartások alapján kielégítően áttekinthető, azon kívül pedig jelentősen tehermentesítik a Nemzeti Könyvtár Könyvtárközi Kölcsönzési Osztályának munkáját.

Hasonlóképpen nagyjelentőségű és előnyös változást jelentett a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzés szabályai között az elmúlt időkhöz képest az a szolgáltatás amit a Széchényi Könyvtár a kisebb összegű devizás számlák konvertálása terén vállalt magára. Ez a központi szolgáltatás leginkább a reprográfiai igények teljesítését könnyítette meg olyan esetekben, amikor nem lehetett előre váltott coupon-nal fizetni, vagy pedig a külföldi partner a reprográfiai küldeményhez számlát is mellékel.

További áldásos következménye volt a decentralizáló és egyszerűsítő intézkedéseknek a kölcsönzések és reprográfiai beszerzések átfutási idejének drasztikus lerövidülése. A belföldi könyvtárközi kölcsönzés meggyorsítása szempontjából legnagyobb jelentőségű a Nemzeti Könyvtár központi katalógusainak telexen vagy telefonon való lekérdezhetősége és a külföldi folyóiratok lelőhelyének közlése. Ez teszi lehetővé a kérésnek a hosszadalmas köröztetés helyett közvetlenül a lelőhelyre való irányítását.

Végezetül néhány alapvető elvi szempontot szeretnék javasolni a Nemzeti Könyvtárnak a központi szolgáltatások átszervezésére irányuló törekvéséhez. A legelső, hogy a jelenlegi körülmények között a hagyományos adminisztratív intézkedéseknek vajmi kevés a foganatja. Ugyanis nemcsak a szakkönyvtárakban, hanem az egész magyar közéletben alapvetően csökkent a hivatalos adminisztratív intézkedések tisztelete, annál is inkább, mivel megtartásukat semmiféle szankció nem biztosítja. Sokkal inkább hat a jelenlegi magyar közéletben az érdekeltség érve, amely feltételezi az önkéntességet, a minőségi munkát és a hatékony és gazdaságos szolgáltatásokat.

Ennek megfelelően — véleményem szerint — az Országos Széchényi Könyvtár központi szolgáltatásait a jövőben úgy kell megszervezni, hogy a létesítésükhöz központi alpból céltámogatást kell ugyan kérni, de fenntartásukat a felhasználók által fizetett térítési díjakból kell legalább nagyrészt biztosítani. Ezek a térítési összegek azonban ne legyenek az egyetemi KK munkákhoz hasonlóan hatalmas, egyéb befizetési kötelezettségekkel terhelve, hanem csupán a valóságos ráfordítás költségeit, ezenkívül maximum 10% könyvtárfejlesztési járulékot és minimális, kb. 5%-nyi jutalmási alapot tartalmazzanak.

Budapest, 1982. május. Kivonatos közlés.

**РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БИБЛИОТЕКИ ИМ.
СЕЧЕНИ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СПЕЦИАЛИЗИРОВАННЫХ БИБЛИОТЕК**

З. КОВАЧ

Статья среди всех видов служб Государственной библиотеки им. Сечени особенно подробно рассматривает деятельность сводного каталога книг и межбиблиотечного абонемена. Автором определяются требования, предъявляемые специализированными библиотеками и центральным службам, с учетом итогов в области обработки книг (имеется в виду опыт 1970-х годов), а также делаются предложения по решению ближайших задач. Автор вносит предложение о том, чтобы Государственная библиотека им. Сечени явилась национальным центром комплектования и каталогизации и помогала бы организационными и практическими советами в вопросах автоматизации и технического осуществления этих процессов.